

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA MAQOL VA MATALLAR TARJIMASINING QIYOSIY TAHLILI

Olimjonova Maftunaxon Omiljon qizi

Namangan davlat chet tillar instituti talabasi

Tel: (94) 025 69 05

E-mail: maftunaolimjonova568@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20756915>

Annotatsiya Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi maqol va matallarning lingvistik hamda madaniy xususiyatlari, ularni tarjima qilishda uchraydigan muammolar va qo‘llaniladigan tarjima strategiyalari qiyosiy tahlil qilinadi. Maqol va matallar xalqning asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi. Tadqiqot davomida o‘zbek va ingliz tillaridagi bir qator maqol va matallar semantik, pragmatik hamda stilistik jihatdan taqqoslandi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, maqol va matallarni tarjima qilishda faqat lug‘aviy moslik emas, balki madaniy ekvivalentlikni ham hisobga olish zarur.

Kalit so‘zlar: maqol, matal, tarjima, ekvivalentlik, madaniy moslik, frazeologiya, qiyosiy tahlil.

Annotation This article presents a comparative analysis of the linguistic and cultural characteristics of Uzbek and English proverbs and sayings, as well as the challenges and translation strategies involved in their rendering. Proverbs and sayings are important linguistic units that reflect the life experience, worldview, and cultural values accumulated by a nation over centuries. The study compares a number of Uzbek and English proverbs from semantic, pragmatic, and stylistic perspectives. The findings indicate that successful translation of proverbs and sayings requires not only lexical correspondence but also cultural equivalence.

Keywords: proverb, saying, translation, equivalence, cultural adaptation, phraseology, comparative analysis.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительный анализ лингвистических и культурных особенностей узбекских и английских пословиц и поговорок, а также рассматриваются трудности и стратегии их перевода. Пословицы и поговорки являются важными языковыми единицами, отражающими жизненный опыт, мировоззрение и культурные ценности народа, сформировавшиеся на протяжении веков. В ходе исследования ряд узбекских и английских пословиц и поговорок был сопоставлен с семантической, прагматической и стилистической точек зрения. Результаты показали, что при переводе пословиц и поговорок необходимо учитывать не только лексическое соответствие, но и культурную эквивалентность.

Ключевые слова: пословица, поговорка, перевод, эквивалентность, культурная адаптация, фразеология, сравнительный анализ.

Kirish

Til xalqning tarixi, madaniyati va milliy o‘ziga xosligini ifodalovchi muhim vositadir. Har bir xalqning og‘zaki ijodida maqol va matallar alohida o‘rin egallaydi. Ular xalqning uzoq yillik tajribasi, kuzatuvlari va hayotiy xulosalarini qisqa va lo‘nda shaklda ifodalaydi. Shu sababli maqol va matallarni boshqa tillarga tarjima qilish tarjimashunoslikning murakkab va dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. O‘zbek va ingliz tillari turli til oilalariga mansub bo‘lsa-da, ulardagi

ko‘plab maqol va matallarda umumiy insoniy qadriyatlar aks etgan. Biroq ayrim maqollar milliy madaniyat va tarixiy tajriba bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgani sababli ularni tarjima qilishda qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Mazkur maqolaning maqsadi o‘zbek va ingliz tillaridagi maqol va matallar tarjimasining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash hamda ularni tarjima qilishning samarali usullarini ko‘rsatishdan iborat.

Maqol va matal tushunchasi

Maqol xalq donishmandligining ixcham shakli bo‘lib, odatda tugallangan fikrni ifodalaydi va nasihat yoki xulosa mazmuniga ega bo‘ladi.

Masalan:

- Yaxshilik qil, dengizga ot.
- Mehnatning tagi rohat.

Matallar esa ko‘proq obrazli ifoda vositasi bo‘lib, tugallangan hukmni anglatmaydi va ko‘pincha gap tarkibida qo‘llanadi.

Masalan:

- Burnidan ip o‘tkazmoq.
- Og‘ziga talqon solgandek.

Ingliz tilida ham proverb (maqol) va saying (matal) tushunchalari mavjud.

Masalan:

- Time is money.
- Actions speak louder than words.

Maqol va matallar xalq tafakkurining mahsuli sifatida madaniyatlararo muloqotda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqol va matallar tarjimasining nazariy asoslari Tarjimashunoslikda maqol va matallarni tarjima qilish jarayoni ekvivalentlik nazariyasi bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Tarjimonning asosiy vazifasi manba tilidagi mazmun va uslubni tarjima tilida imkon qadar to‘liq yetkazishdir.

Maqol va matallar tarjimasida quyidagi usullar keng qo‘llaniladi:

1. To‘liq ekvivalent orqali tarjima

Agar ikki tilda ma‘no va uslub jihatidan mos maqol mavjud bo‘lsa, to‘liq ekvivalentdan foydalaniladi.

O‘zbekcha maqol

Inglizcha ekvivalenti

Vaqt oltindan qimmat

Time is money

Nima eksang, shuni o‘rsan

As you sow, so shall you reap

Bu usul tarjimaning eng samarali shakli hisoblanadi.

2. Qisman ekvivalent orqali tarjima

Ba‘zan maqolning ma‘nosi saqlanadi, lekin obrazlar farq qiladi.

O‘zbekcha maqol

Inglizcha ekvivalenti

Yetti o‘lchab, bir kes

Look before you leap

Shoshgan qiz erga yolchimas

Haste makes waste

Mazmun yaqin bo‘lsa-da, ifoda vositalari turlicha.

3. Tavsifiy tarjima

Muqobil maqol mavjud bo‘lmaganda izohli tarjima qo‘llaniladi.

Masalan:

Tuyaning dumi yerga tekkanda

tarjimasi:

When something impossible happens.

Bu yerda milliy obraz saqlanmagan bo'lsa-da, ma'no yetkazilgan.

O'zbek va ingliz maqollarining qiyosiy tahlili

Mehnat haqidagi maqollar

O'zbek xalq og'zaki ijodida mehnat eng muhim qadriyatlardan biri sifatida talqin qilinadi.

Mehnatning tagi rohat.

Ingliz tilidagi mos ekvivalent:

No pains, no gains.

Har ikkala maqolda muvaffaqiyatga erishish uchun mehnat qilish zarurligi ta'kidlangan.

Tahlil

O'zbek maqolida mehnat va rohat o'rtasidagi bog'liqlik ko'rsatilsa, ingliz maqolida mehnat va natija munosabati ifodalanadi.

Do'stlik haqidagi maqollar

Do'st kulfatda bilinadi.

Inglizcha:

A friend in need is a friend indeed.

Ikkala maqolda ham haqiqiy do'st qiyinchilik paytida sinovdan o'tishi ta'kidlangan.

Tahlil

Semantik jihatdan to'liq moslik mavjud. Biroq sintaktik qurilish va uslubiy shakl farqlanadi.

Bilim va ilm haqidagi maqollar

Ilm – boylikdan afzal.

Inglizcha:

Knowledge is power.

Mazmun jihatidan yaqin bo'lsa-da, o'zbek maqolida ilmning boylikdan ustunligi, ingliz maqolida esa uning kuch manbai ekanligi ta'kidlanadi.

Sabr haqidagi maqollar

Sabr tagi sariq oltin.

Inglizcha:

Patience is a virtue.

Bu maqollarda sabrning inson hayotidagi muhim fazilat ekanligi ifodalanadi.

Tarjimada uchraydigan muammolar

Madaniy tafovutlar

Ba'zi maqollar ma'lum xalqning turmush tarzi bilan bog'liq bo'ladi.

Masalan:

Ot – yigitning qanoti.

Ingliz tilida ushbu maqolga to'liq mos ekvivalent mavjud emas. Chunki otning ijtimoiy ahamiyati turkiy xalqlarda boshqacha tarixiy o'rin tutadi.

Tarjima:

A horse is a young man's best companion.

Bu holatda mazmun saqlanadi, ammo milliy kolorit qisman yo'qoladi.

Obrazlarning farqlanishi

O'zbek tilidagi ayrim hayvonlar va predmetlar ingliz madaniyatida boshqa ramziy ma'nolarga ega.

Masalan:

Bo‘ridan qo‘rqqan o‘rmonga kirmas.

Ingliz tilidagi yaqin variant:

Nothing ventured, nothing gained.

Mazmun saqlangan bo‘lsa-da, obraz o‘zgargan.

Lingvistik muammolar

Maqollarning qofiyadorligi va ritmik tuzilishini tarjimada saqlash qiyin.

Masalan:

Yaxshi gap – jon ozig‘i.

Tarjima:

Kind words nourish the soul.

Mazmun yetkaziladi, biroq originalning ixchamligi va ohangdorligi to‘liq saqlanmaydi.

Tarjima strategiyalari

Maqol va matallarni tarjima qilishda quyidagi strategiyalar samarali hisoblanadi:

1. To‘liq ekvivalentdan foydalanish.
2. Qisman ekvivalent topish.
3. Tavsifiy tarjima qo‘llash.
4. Madaniy moslashtirish.
5. Zarur hollarda izoh berish.

Tarjimon tanlaydigan strategiya matn turi, auditoriya va kommunikativ maqsadga bog‘liq bo‘ladi.

Tadqiqot natijalari

O‘tkazilgan qiyosiy tahlil natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

- O‘zbek va ingliz maqollarining katta qismi umumiy insoniy qadriyatlarga asoslangan.
- Mehnat, do‘stlik, ilm va sabr kabi mavzularda semantik jihatdan yaqin maqollar mavjud.
- Milliy madaniyat bilan bog‘liq maqollarni tarjima qilishda qiyinchiliklar ko‘proq uchraydi.
- Tarjimaning muvaffaqiyati ekvivalentlik darajasini to‘g‘ri aniqlashga bog‘liq.

Madaniy moslashtirish maqol va matallar tarjimasida muhim ahamiyatga ega.

Madaniy farqlarning tarjimaga ta’siri

Ba’zi maqollar milliy madaniyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgani sababli ularni so‘zma-so‘z tarjima qilish ma’noni yo‘qotishi mumkin.

Masalan:

- O‘zbekcha: “*Qo‘shning tinch – sen tinch.*”
- Ingliz tilida aynan mos ekvivalenti mavjud emas.

Bunday hollarda tarjimon maqolning mazmunini tavsifiy usulda yetkazadi yoki unga yaqin ma’noli inglizcha iboradan foydalanadi.

Shuningdek, ingliz tilidagi ayrim maqollar ham o‘zbek tiliga moslashtirib tarjima qilinadi:

- “A friend in need is a friend indeed.”
- O‘zbekcha muqobili: “Do‘st boshga kulfat tushganda bilinadi.”

Bu misolda mazmun saqlangan bo‘lsa-da, ifoda shakli farqlanadi.

Xulosa

Maqol va matallar xalqning tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan til birliklari hisoblanadi. O‘zbek va ingliz tillaridagi maqollar qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, ular mazmun jihatidan ko‘plab umumiyliklarga ega bo‘lsa-da, milliy-madaniy xususiyatlari bilan farqlanadi. Tarjima jarayonida nafaqat lingvistik, balki madaniy omillarni ham

hisobga olish muhimdir. Maqol va matallarni to'g'ri tarjima qilish madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Rahmatullayev Sh. *O'zbek tilining frazeologik lug'ati*. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Mamatov A. *O'zbek frazeologiyasi masalalari*. – Toshkent, 1999.
3. Nida E. *Toward a Science of Translating*. – Leiden: Brill, 1964.
4. Newmark P. *A Textbook of Translation*. – London: Prentice Hall, 1988.
5. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. – London: Routledge, 2018.
6. Mieder W. *Proverbs: A Handbook*. – Connecticut: Greenwood Press, 2004.
7. Vinay J., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English*. – Amsterdam, 1995.
8. Ismatullayeva N. *Tarjimashunoslik asoslari*. – Toshkent, 2020.